

АКО И ТИ САКАШ КНИГИ...

ИЗДАВАЧКА КУКА САКАМ КНИГИ

www.sakamknigi.mk

На светот има толку многу книги, а толку малку време...

Строго избрани одлични наслови за сите кои сакаат книги
со уникатни приказни достоини за нивното време...

Наслов на оригиналот

The Darkest Sunrise
© Aly Martinez, 2017

Copyright © за македонското издание

Издавачка кука Сакам книги, 2019

Издавач Издавачка кука Сакам Книги

Преведувач Ивана Спасев

Лектор Марија Иванова

Главен уредник Ивана Спасев

Компјутерска обработка Деана Николовска

Дизајн на корица Диме Спасев

Печатење Печатница Наумовски - Скопје, 2019

Тираж 1000 примероци

Сите права за книгата се задржани. Ниту еден дел од ова издание не смее да биде препечатуван, копиран или објавуван во која било форма или на кој било начин во електронските или печатените медиуми, без согласност од издавачот.

Најмрачношто
изјрејсонце

Али Мартинез

АКО И ТИ САКАШ КНИГИ...

Можеш да ми ги скршиш коските со стапови и камења, но *зборови* никогаш нема да ме повредат.

Кој и да ја смислил таа фраза е храбар лажго. Зборовите често се најпрецизното оружје од сите и можат да предизвикаат некои од најмоќните емоции што човек може да ги почувствува.

„Трудна сте“.

„Машко е“.

„На Вашиот син му е потребна трансплантација на срце“.

Можеш да ми ги скршиш коските со стапови и камења, но зборови никогаш нема да ме повредат.

Лаги.

Согласките и буквите можеби не се нешто опипливо, но сепак можат да ти го уништат целиот живот побрзо од куршум.

Два збора - толку требаше да се изгасне сонцето од моето небо.

„Го нема“.

Десет години ме консумираше мрак.

На крајот, пет едноставни, длабоки *збора* беа она што ми даде надеж за ново изгрејсонце.

„Здраво. Јас сум Портер Рис“.

Пролог

Можеш да ми ги скршиш коските со стапови и камења, но *зборови* никогаш нема да ме повредат.

Кој и да ја смислил таа фраза е храбар лажго. Зборовите често се најпрецизното оружје од сите и можат да предизвикаат некои од најмоќните емоции што човек може да ги почувствува.

„Грудна сте“, не беа *зборовите* што сакав да ги чујам кога почнав прва година на медицинскиот факултет.

Да, добро ми беше познато како функционира целиот репродуктивен систем, но сексот на пијано со човек што го запознав еден час претходно не требаше да резултира со скинат кондом и бременост.

„Машко е“, рече докторот кога го стави крвавиот, прекрасен хаос на моите гради девет месеци подоцна.

Не сум сигурна дали неговото кркорливо плачење воопшто можеше да се смета за збор, но тој звук ми го промени целиот живот. Еден поглед во тие сиви, матни очи и веќе не бев неволна жена која штотуку родила бебе. Бев *мајка*, до срж.

Од срце. Од душа. Засекогаш.

Најмрачниот изгрејсонце

„Лука“, прошепотев додека го држев момченцето од 3600 грама кое беше мое засекогаш, да го штитам и чувам. Знаев, до срцевината на моите коски, дека не постоеше ништо што не би сторила за него. Но, како што се покажа многупати во годините што следеа, не беше сè под моја контрола.

„На Вашиот син ќе му треба трансплантација на срце со тек на време“, рече докторот додека вознемирени седевме во ординацијата на кардиологот по долга ноќ на интензивна нега. Во тој момент, бев подготвена да му го дадам моето срце на Лука, затоа што имав чувство дека тие *зборови* ми го откорнаа директно од градите. Свесна бев дека не можеа сите деца да бидат совршено здрави. Но тој беше *мое* дете. Го имав израснато во моето тело со проста делба на клетки, до неверојатно, минијатурно суштество кое еден ден требаше да си го најде својот пат низ овој луд свет.

Десет прстиња на рацете. Десет прстиња на нозете. Мојата катран црна коса. Дупчето во брадата исто како на татко му. Тоа дете прејде од нешто што не го сакав во единственото нешто што ми беше потребно. Одбивав да прифатам дека беше можно да е болен.

Откако докторот замина, Брејди зјапна во мене од другиот крај на собата. Нашиот син му беше залепен за градите кога продолжи да ме напаѓа со уште *зборови*.

„Можат да го средат, така?“

Но мојот одговор беше она најтешкото.

„Не“.

Знаев премногу за дијагнозата на Лука за да верувам дека некој можеше да го *среди*. Знаев дека еден ден, најверојатно пред неговиот осумнаесетти роденден, неговото крeвкo срце ќе почне да

Али Мартинез

откажува и ќе бидам принудена беспомошно да ја гледам причината за мојот живот како се бори да преживее. Дека ќе го стават на долгата листа за чекање донатор и тогаш ќе почне агонизирачката - и морално исцрпувачка - задача: чекањето некој да умре за нашето дете да може да живее.

Знаењето не беше моќ во оваа ситуација. Во тој момент ќе дадев сè само да не разберев што значеа *зборовите* на докторот за нас.

Стотици луѓе на тие листи за чекање умираа пред да им се најде соодветен донатор. И тука воопшто не ги сметав оние кои умираа на операционите маси за време на трансплантацијата или оние чии тела ги одбиваа органите и умираа неколку часа по операцијата. На медицинскиот факултет, се гордеевме со статистиките на луѓето што сме ги спасиле. Но ова беше *мојот* син. Тој имаше само еден живот. Не можев да ризикувам да го изгуби.

Јас да го изгубам *него*.

И покрај неописливата потиштеност, се обидував да останам позитивна. Вештачки се смешкав, преправајќи се дека ги прифаќам охрабрувачките *зборови* на нашите пријатели и роднини, па успевав дури и да му понудам по некој свој инспиративен *збор* на Брејди. Тој не се мачеше да возврати. Немавме таква врска. Се покажа дека, кога бевме целосно облечени, немавме речиси ништо заедничко. Како и да е, откако се роди Лука, станавме нешто како пријатели. И кога сфативме дека постоеја големи шанси да ја поминеме иднината во болници, оваа врска се засили.

Или барем до по шест месеци, кога еден обичен *збор* уништи сè.

Можеш да ми ги скршиш коските со стапови и камења, но *зборови* никогаш нема да ме повредат.

Најмрачниот изгрејсонце

Лаги.

Согласките и буквите можеби не се нешто опипливо, но сепак можат да ти го уништат целиот живот побрзо од куршум.

Еден збор.

Толку требаше да се изгасне сонцето од моето небо.

„Шшш“, го смирував, посегнувајќи по дршката на бебешката количка за да му ја вратам цуцлата во устата, специјално купена со монограм од неговото име.

Беше лошо расположен цела ноќ. Како да му беше претешка задача да биде шестмесечно бебе. Не можев ни да ја замислам таа тортура; шведска маса од млеко и тим луѓе кои скокаат да реагираат на секој твој каприц - дури и кога тие каприци се мочкање и блуцкање по гореспоменатите луѓе.

Тоа беше првото есенско утро, но уште се чувствувавше неподносливото атлантско лето во воздухот. Благодарение на предавањата и на фактот дека Лука немаше никаква рутина за спиење, едвај бев свесна.

Моето синче обожаваше да е надвор, а јас го обожавав тоа што шетањето надвор го правеше поспан, колку и да не сакаше. Па, надевајќи се дека двајцата ќе успееме да дремнеме малку утрото, го сместив во нездраво скапата количка што му ја имаше купено мајка му на Брејди и го однесов на прошетка во локалниот парк.

Малото игралиште на половина километар од нашата куќа ми беше едно од најомилените места на светот и причината што секој ден патував дополнителни петнаесет минути до факултет. Обожавав да ги гледам дечињата како си играат додека си

Али Мартинез

замислував како ли ќе биде кога Лука ќе биде на таа возраст. Си го замислував како трча за да побегне од група раскикотени мали девојченца и си се смешкав самата. Се прашував дали ќе биде дружељубив како мене. Или тивок и резервиран како Брејди? Или болен, заглавен во болница, чекајќи срце што можеби никогаш нема да стигне?

Ги избркав тие мисли од главата кога еден очаен женски вресок ме натера да се вкопам во место.

„Помош!“

Еден збор.

Нагазив на сопирачката на количката и нагло се свртев кон неа. Грлото ми се стегна кога таа крена едно омлитавено мало детенце од земјата.

Оеднаш ме преплави адреналин и инстинктивно се стрчав кон неа.

„Син ми не дише!“ извика таа и избезумено ми го стави безживотното тело на нејзиното дете во рацете.

„Викнете брза помош“, наредив. Пулсот ми се забрза кога го легнав неговото малечко телце на една дрвена маса за пикник, а годините образование и обуки наеднаш ми се вратија како хаотична маса од знаење во главата. „Што се случи?“ прашав додека му ја наведнував главата наназад за да проверам да не имаше заглавено нешто во душникот. Устата и грлото му беа празни, но не дишеше.

„Не... не знам“, рече таа со пелтечење. „Падна... Јас, ох, Боже! Тој не дише!“

„Смири се“, за’ржав. Иако не бев сигурна на која од нас двете се однесуваше тоа. Ова ми беше прв ваков итен случај и иако бев далеку подобра од кој било друг таму во паркот, ако јас бев во нејзина ситуација, ќе сакав некој многу поквалификуван да се погрижи за Лука.

Најмрачниот изгрејсонце

Но со оглед на тоа дека група мајки се насобраа околу нас и ниедна не истапи да помогне, јас ѝ бев сè што имаше на располагање во моментот. Па, со срцето спуштено во петици, се фрлив на работа, молејќи се мојата помош да биде доволна.

И за неколку минути одекна слаб плач од сините усни на детенцето.

Липотот од олеснување на мајка му беше звук што никогаш нема да го заборавам. Длабок, како да излезе од нејзината душа, не од нејзината уста.

„Ох, Боже мој!“ вресна таа, а рацете страшно ѝ се тресеа кога се наведна над него и го зеде.

Додека неговото плачење стануваше сè погласно, јас полека се оддалечував од нив за да направам малку простор. Не можев да го одлепам погледот од тоа дете кое до пред само неколку минути беше напуштено, празно тело. Сега со сета сила се држеше за вратот на мајка му.

Со растресена брада и очи полни солзи, си се насмевнав самата. Многу се измачував во последно време. Со медицинскиот факултет, со недовербата во себе како самохрана мајка, со работењето по дваесет часа дневно само за да седнам да учам уште шест кога ќе се вратев дома... полека ми се трошеа батериите. Толку бев уморна што почнав да размислувам да направам пауза неколку години додека Лука да потпорасне.

Кога болничарите стигнаа, си дозволив да поживам во сознанието дека сиот мој напорен труд и жртва му купија втора шанса за живот на ова мало момченце. Во тој момент се сетив на сите причини поради кои сакав да бидам докторка.

Пабло Пикасо рекол, „Смислата на животот е да го откриете вашиот дар. Целта на животот е да го подарите некому“.

Али Мартинез

Јас уште од седумгодишна возраст знаев дека медицината е мојата дарба; кога мојата сосетка си го повреди коленото, а јас ѝ ја преврзав ногата пред да отрчам да ја викнам мајка ѝ.

Време беше да го подарам тој дар на оние на кои им беше потребен.

„Фала ти“, викна по мене вознемирената мајка додека полека се оддалечував со новостекната решителност.

Само кимнав и ја ставив раката на полуденото срце; имав некое чувство како јас да требаше да ѝ се заблагодарам нејзе.

Кога веќе не можев да ги видам од сидот што се создаде од болничарите и сеирциите, се свртев и тргнав назад кон количката на Лука.

Се вкопав во место во истата секунда.

Тој не беше таму.

Френетично разгледав наоколу, претпоставувајќи дека сум го помешала правецот во целиот тој хаос. Но, по некоја секунда, ми светна. Нешто не беше во ред.

Нешто ептен, ептен не беше како што треба.

„Лука“, викнав, небаре очекував моето шестмесечно бебе да ми одговори.

Се разбира дека немаше одговор.

Ниту од Лука, ниту од некој друг.

Влакненцата на вратот ми се наокоштуваа и пулсот лудо ми се забрза. Светот околу мене како да беше забавена снимка додека се вртев во круг. Избезумено размислував каде би можел да биде. Апсолутно бев сигурна, дури и во тој момент на невиден терор, дека го имав оставено баш таму, безбедно врзан во количката, на само некој метар од мене.

Најмрачниот изгрејсонце

„Лука!“ се развикав. Се тресев од немир.

Френетично се стрчав кон насобраните луѓе кои полека си заминуваа.

Грабнав една жена за рака пред да успее да ме одмине. „Да не го видовте син ми?“

Очите ѝ се ококорија како да ја преплашив, но само одмавна со главата.

Отрчав до следната жена. „Да не го видовте син ми?“

И таа одмавна со главата, па продолжив пона-таму, грабајќи ги луѓето и молејќи се некој конечно да кимне.

„Во зелена количка. Со тегет завесичка?“

И следната одмавна со главата.

Грлото ми гореше и очите ми беа замаглени од солзи, но не престанав да трчам и да прашувам.

Тој беше таму. Некаде. Мора да беше таму.

Срцето ми беше како лудо додека адреналинот и реалноста ми дивееја низ телото.

„Лука!“ врескав.

Мислите ми беа збркани, изгубив секакво чувство за рационалност. Отрчав до првата бебешка количка што ја видов. Беше розова со бели точки, но од каде да знам, можеби тој беше внатре.

„Еј!“ ми се развика една жена кога го открив нејзиното бебе од ќебето.

Нејзиното бебе. Не моето.

„Лука!“

Желудочна киселина ми создаваше оган во грлото. Со секоја измината секунда, мојот страв сè повеќе се засилуваше. Поминав со рака низ косата додека ме совладуваше парализирачка беспомошност, заканувајќи се да ме сруши на колена. Едвај успеав да останам на нозе некако.

Али Мартинез

За него, ќе направев сè.

„Лука!“ извикав за последен пат со растреперен глас и растреперено тело.

Еден збор.

Нејзе ѝ успеа. На таа другата жена. Кога беше очајна и во опасност да го изгуби синот, јас ѝ го вратив.

Се надевав дека некој ќе го стори истото и за мене.

Мораше.

„Помош!“ извикав на цел глас.

Еден збор.

И тогаш целиот мој свет потона во мрак.

Еген Поршер

„Тато?“

Да, си помислив, но предлабоко спиев за да го изговорам зборот. Се немав одморено како што треба со недели. Помеѓу работата и децата, бев претепан како пес.

„Татичко?“

Еве ме, злато.

„Тато!“ викна таа.

Скокнав во кревет, гроги. Разгледав наоколу за да видам од каде ме викаше.

Таа стоеше на вратата од собата; долгата, кафена коса заплеткана, а смешната нокница со Хелоу Кити во која инсистираше да спие изминатата недела се влечеше по земја.

„Што е, Хана?“ прашав и ги протрив очите за да се расонам.

„Гревис не може да дише“.

Пет збора од кои се раѓаа моите кошмари, што ме прогонуваа во соништата и живееја во мојата реалност.

Фрлајќи ги прекривките, скокнав од кревет. Моите боси стапала плескаа по паркетот додека трчав кон неговата соба.

Хана имаше почнато да спие со него пред неколку недели. Нејзиниот постар брат глумеше дека тоа е некоја зла и невообичаена форма на тортура, но, по-тајно, мислам дека му се допаѓаше друштвото.

И иако таа имаше само три и пол години, се чувствував неспоредливо подобро што знаев дека некој беше со него ваквите ноќи.

Отворајќи ја ширум вратата и внимавајќи да не го скинам постерот Minecraft што го закачивме претходно дента, побрзав кон неговиот кревет, но го најдов празен.

„Трев?“ викнав.

Хана беше таа што ми одговори. „Во бањата е“.

Клоцнав една кутија со Лего коцки од пред мене и ја отворив последната фиока од неговата комода за да го земам инхалаторот. Одеднаш, лавина од празни шишиња од сок се стркала врз мене од горниот кревет на кат.

Додека брзо излегував од собата, на сета мака ме исполни гордост. Тоа беше мојот син. Проклето болен, заглавен во кревет цела измината недела, а сепак некако имаше успеано да најде енергија за да поставува стапици во неговата соба.

„Еј“, шепнав кога свртев на аголот и влегов во бањата.

Стомакот ми се згрчи од глетката. Неговото слабо тело беше седнато на работ од кадата, неговите раменици обесени нанапред, а лактите потпрени на колената. Препотен беше целиот и страшно блед. Мачното длабоко дишење што очигледно не успеаваше да внесе воздух до неговите бели дробови му го виткаше грбот со секое вдишуваше.

Најмрачниот изгрејсонце

„Немој... те молам“, рече тешко.

Знаев што ме молеше, но не бев во позиција да му ветам ништо.

„Шшш, тука сум“. Му ја разбушавив темната кратка коса, давајќи сè од себе да делувам смирено, иако збеснував во себе кога почнав да му ја местам машината.

Беше на антибиотици цела недела, но инфекцијата на неговите бели дробови не сакаше да попушти овој пат. До пред неколку месеци, инхалаторот на Тревис само фаќаше прашина, но, во текот на изминатите неколку недели, ситуацијата стана толку лоша што моравме да купиме уште еден резервен инхалатор за кај него во соба.

Јас мислев дека беше лошо кога дојдовме до степен да не може да помине ни еден цел ден без третман со него, но, еве сега бевме дојдени до степен да не може да пројде ден без три.

Син ми имаше единаесет години. Требаше да игра фудбал надвор и да биде мало гомце, да ги закача девојчињата што му се свиѓаат - а не да се буди во три ноќе и да се бори да преживее. Со секој изминат ден, како што тој пропаѓаше сè подлабоко во неизбежната јама, така јас станував сè поисплашен дека ќе го изгубам.

Градите му се затресоа кога повлече толку силно што се слушна свиреж низ целата куќа.

Зуењето на инхалаторот ја исполни просторијата.

„Смири се и пробај да дишеш“, шепнав. Срцето ми се кршеше додека му го ставав инхалаторот меѓу усните, а тој го придржа со бледата, растреперена рака.

Господе Боже, ова беше многу лош напад.

Али Мартинез

Седнав на ладните плочки покрај неговите нозе со срцето спуштено во петици и ја префрлив раката преку неговиот бут. Мојот син беше борец, па не можев да бидам сигурен дали моето присуство му помагаше, но контактот правеше чуда за мене.

Пробав да го синхронизирам моето дишење со неговото и ми се сврте за само неколку минути. Не можев да сфатам како тој сè уште се немаше онесвестено.

Те молам, Господи. Колку пати го молев Господа за здравјето на Тревис во изминативе три години, слободно можев да бидам свештеник.

Градите ми се стегнаа. Третманот за дишење не помагаше. Барем не доволно брзо.

Грутка страв ми го стегна стомакот. Знаев дека син ми ќе ме мрази. Но јас бев родителот; моја работа беше да ги носам тешките одлуки - па макар ме уништиле. Неговата болка и неговото страдање течеа и низ моите вени. Ова не беше само негова борба. Нè погодуваше сите. Знаев дека ако некогаш му се случеше нешто, ќе морав да ја носам таа дупка во душата до крајот на животот.

Му имах ветено дека јас ќе се грижам за него. Му немав ветено дека ќе му бидам другар додека го правам истото. „Хана, може да го донесеш мобилниот на тато?“

„Не!“ зарипнато рече Тревис.

Ги затворив очите и ја потпрев главата на неговото рамо. „Жалам, другарче“.

„Нема... да... одам“, рече со свиреж во градите.

Тешко ги проголтав емоциите. Морав да бидам доволно силен за сите нас - без разлика на тоа што делови од моето срце се кршеа и паѓаа на земја.

Не можев повторно да поминувам низ ова.

Најмрачниот изгрејсонце

Но не можев ниту да *не* поминувам низ ова пак.

„Мораш да одиш, Трев“.

Скокна на слабите нозе, но рамнотежата му беше нарушена и се затетерави нанапред.

Скокајќи веднаш, го грабнав околу струкот пред да тресне со глава во лавабото. Инхалаторот падна на земја, а зурењето продолжи додека тој се бореше со мене.

Движењата му беа млитави, а рацете бавни, но секој негов удар го доживував како напад на боксер шампион. Бог ми е сведок дека со задоволство ќе прифатев и нокаут да знаев дека тоа ќе го успокои.

„Многу ми е жал“, промрморев и го залепив за моите гради.

„Те мразам!“ извика, одбивајќи да се предаде.

Не ме мразеше. Тревис ме сакаше. Знаев дека тоа е вистината со истата сигурност како што знаев дека небото е сино. Но ако му требаше издувен вентил за лутината, не ми беше проблем да дозволам да се истура на мене секој Божји пат.

Нежно го стиснав. „Многу ми е жал“.

Не ми возврати на преградката, но не мораше. Сакав само да продолжи да дише.

Кога Хана се врати со мојот телефон, го повлеков Тревис да седне на тоалетната шолја.

Како и што очекував, тој плачеше. Не можев да го обвинам. И мене ми доаѓаше да се расплачам, ебате.

Не беше фер. Ништо од ова не беше фер.

Свртев и ѝ го ставив телефонот на уво. Додека свонеше, се наведнав и го зедов инхалаторот за да му го вратам на син ми. „Доврши ја инхалацијата и ќе одиме во болница“.

Али Мартинез

Луто зјапна во мене, онака како што знаат само децата на пред-тинејдска возраст, но беше премногу слаб за бесно да ми го грабне од рака.

Слушнав едно поспано „Ало?“ на телефон.

„Мамо. Еј, може да ме чекаш во болницата за да ја земеш Хана?“

Слушнав како нејзиниот кревет крцна кога стана. „Колку е лошо?“

Погледнав во Тревис, го видов како се нишаше со секое повлекување воздух. Тој одбиваше да погледне во мој правец, но ме слушаше.

„Хана, седи тука со брат ти“, наредив излегувајќи од бањата.

Не ѝ одговорив на прашањето сè додека не влегов во мојата соба. Тргнав директно накај плакарот и се пресоблекох во фармерки и кошула пред да ги облекам патиките.

„Многу е лошо“.

„Ох, мајко мила“, прошепота таа. „Добро. Тргнувам веднаш. Ти побрзај, ама вози безбедно“.

Си ги зедев паричникот и клучевите. Затворајќи ги очите, ја стиснав коската горе на носот помеѓу очите. „Да, и ти исто“.

Длабоко издишав, надевајќи се дека тоа ќе ми ја олесни тапата болка што ни за момент не ме оставаше на мир во последно време, па ги отворив очите.

Кетрин гледаше во мене.

Не бев сигурен зошто уште ја чував таа слика на комодата. Си велев дека е заради децата. За тие да имаат чувство дека таа сè уште беше дел од нашите животи иако сега бевме само ние тројца.

Ја зедев сликата. Таа ѝ се смешкаше на камерата, нејзините кафени очи беа сјајни од непроплакани

Најмрачниот изгрејсонце

емоции, Тревис замотан во едно ќебенце, роден пред само неколку часа, стуткан во аголот на нејзината рака. Ја допрев неговата темна виткана коса со прстите небаре можев да ја расчешлам, но мојот поглед се префрли на мајка му. Беа поминати само три години од нејзината смрт, но страшно многу работи беа сменети.

Таа ќе знаеше што да прави со Тревис. Како да го излечи. Можеби не физички, ама дефинитивно емоционално. Се сеќавав на неговиот прв ваков напад. Јас избекумено трчав низ куќата, викајќи брза помош додека таа смилено седеше до него, триејќи му го грбот и шепотејќи му успокојувачки. И таа беше во агонија, но остануваше прибрана само заради него - мене ми беа потребни повеќе од три години за да ја совладам таа вештина. Таа отсекогаш беше страшно добра во проценување на неговото расположение и секогаш успешно и смирено го убедуваше да ги пие лекарствата. Ако му требаше нешто, таа инстинктивно знаеше. Често си помислував дека тоа беше една од најубавите работи што некогаш сум ги видел, кога ги гледав нив двајца заедно.

Таа не паничеше. Не се колебаше. Таа беше карпа.

Јас не бев како Кетрин.

Јас бев слабак.

И преморен.

И проклето изваден од памет.

Но планирав секогаш да сум таму за него, па макар тоа ме уништило. Тоа беше една од работите што никогаш нема да се сменат.

Значи, не. Јас воопшто не бев како Кетрин.

Али Мартинез

Кога слушнав дека инхалаторот престана со зурење, ја вратив сликата на комодата и ја погледнав жена ми директно во очи кога прошепотев, „Не си свесна колку те мразам“.